

Ignacy Wald

RECENZJA KSIĄŻKI: R. L. Hubbard, M. E. Marsden, J.V. Rachal, H. J. Harwood, E. R. Cavanaugh, H. M. Ginzburg. Drug Abuse Treatment - A National Study of Effectiveness. The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1989, Stron 213, broszura, cena - 14,95 \$.

W historii działań przeciwko narkomanii w Stanach Zjednoczonych były 3 wielkie programy ogólnonarodowe zajmujące się oceną skuteczności leczenia. Pierwszym z nich był DARP, Drug Abuse Reporting Program, który badał wyniki leczenia pacjentów, którzy podjęli leczenie w latach 1969-1974. Drugim programem był TOPS - Treatment Outcome Prospective Study - zajmujący się leczeniem pacjentów, którzy leczyli się w latach 1969-1981. Trzeci program ogólno-krajowy - DATOS - Drug Abuse Treatment Outcome Study - ma badać wyniki leczenia prowadzonego w latach dziewięćdziesiątych.

Oceniana książka zawiera omówienie rezultatów drugiego badania (TOPS). Ocena programów leczniczych TOPS została zlecona przez Narodowy Instytut Narkomanii (NIDA) Ośrodkowi Badawczemu TRIANGLE w północnej Karolinie.

Książka jest poprzedzona przedmową napisaną przez prof. J. H. Jaffego, jednego z twórców Narodowego Instytutu Narkomanii i wieloletniego kierownika Ośrodka Badania Uzależnienia w tym Instytucie. J. Jaffe przypomina tradycje nowoczesnych inicjatyw leczniczych, ruchu Synanon z roku 1958, zastosowanie metaodonu w latach sześćdziesiątych oraz innych inicjatyw leczniczych.

Książka zawiera 8 rozdziałów i jest uzupełniona dodatkiem zawierającym tabele, wykazem piśmiennictwa zawierającym około 300 pozycji oraz dokładnym skorowidzem.

Rozdział I - "Wprowadzenie" - zawiera omówienie strat powodowanych przez narkomanię w Stanach Zjednoczonych. Szacuje się, że

w 1983 ro. straty z tego powodu wynosiły 60 mld dolarów. Szacunki te zostały dokonane przed szerszym rozpoznaniem strat spowodowanych szerzeniem się AIDS, a są to straty ogromne. Wystarczy przypomnieć, że w 1989 r. osoby stosujące narkotyki dożylnie stanowiły 25 % rozpoznanych nosicieli HIV. Odsetki te w dalszym ciągu rosną. W dalszym ciągu omawia się system leczenia narkomanii w Stanach Zjednoczonych. Następnie omawia się ambulatoryjne programy metadonowe, stacjonarne programy oparte na zasadzie społeczności terapeutycznej, a także ambulatoryjne programy, w których nie stosuje się leków substytucyjnych. Następnie omawia się piśmiennictwo dotyczące oceny efektywności leczenia narkomanii.

Na ogół stosowanie narkotyków po leczeniu obniża się, choć nierzadko narkomani zwiększają użycie alkoholu i marihuany. Omawia się również założenia programu DARP (badanie prowadzone na 6400 pacjentach), a także omawia się podstawy programu TOPS.

Rozdział następny przedstawia szczegółowo założenia programu TOPS. Program ten opiera się na badaniach 11 750 pacjentów, którzy rozpoczęli leczenie w roku 1979, 1980 lub 1981 w jednym z 41 wybranych programów w Stanach Zjednoczonych. Badanie pacjentów rozpoczynających leczenie w 1979 roku traktowano jako test pilotażowy pozwalający na modyfikację stosowanych metod. Ani dobierane programy ani dobierani pacjenci nie stanowili próby losowej, niemniej jednak, zdaniem autorów, dobrana próba odbija w sposób dostateczny zakres stosowanych działań leczniczych oraz różnorodność typów pacjentów. Pacjenci byli badani przy przyjęciu, po miesiącu, 3 miesiącach i co 3 miesiące w ciągu udziału w programie. Następnie prowadzono badania katamnestyczne. Chorzy przyjęci w 1979 roku byli badani w rok i w 2 lata po leczeniu; chorzy z kohorty z roku 1980 po miesiącu i w rok po leczeniu; chorzy z kohorty z roku 1981 byli badani w 3 do 5 lat po zakończeniu leczenia. Chorzy na ogół przechodzili detoksykację, a następnie jeden z trzech typów programów. W sumie do badania włączono 4184 osoby uczestniczące w ambulatoryjnym programie metadonowym, 2891 osób korzystających z leczenia stacjonarnego, a także 2914 osób korzystających z ambulatoryjnego leczenia bez stosowania narkotyków. W sumie populacja włączona przy przyjęciu wynosiła 9989 osób, a próba biorąca udział w katamnezie wynosiła 4270. Dane socjodemograficz-

ne i dotyczące próby - zdaniem autorów - były reprezentacyjne dla osób nadużywających narkotyków w Stanach Zjednoczonych. Badanych poddawano szczegółowemu wywiadowi, zbierano dane dotyczące uzależnienia, stosowania różnych środków, a także sposobu życia, przestępczości, zatrudnienia i innych. Trafność i rzetelność uzyskanych danych były poddawane różnorodnym typom kontroli.

W analizie szczegółową uwagę zwracano na stosowanie różnego typu środków uzależniających i konstruowano globalny wskaźnik 7-stopniowy. Wskaźnik ten odbijał wzór stosowania środków: od minimalnego stosowania jakiegokolwiek środka do regularnego nadużywania heroiny lub innych opiatów. Oddzielnie mierzono częstość i ilość stosowanego alkoholu. Podawano również wskaźnik działalności przestępczej i wskaźnik depresji. Uzyskane dane poddawano następnie analizie wariancyjnej przy użyciu wielu zmiennych, a także analizie opartej na zasadzie regresji logistycznej.

Rozdział trzeci poświęcony jest dokładnemu omówieniu stosowanych programów leczniczych z dokładną informacją na temat stosowanych badań dodatkowych, technik stosowanych oddziaływań wsparcia itd.

Rozdział czwarty zawiera bardzo obszerną charakterystykę pacjentów korzystających z systemu. Najczęściej pacjenci rekrutowali się spośród młodych, słabo wykształconych mężczyzn. W różnych typach programów były rozmaite charakterystyki modalne pacjentów. W programie metadonowym chorzy średnio byli starsi aniżeli w innych programach, byli to często Murzyni lub Meksykańczycy, a także dość często żyli w stanie małżeństwa prawnego lub faktycznego. Większość z tych pacjentów, byli to narkomani opiatowi i już uprzednio się leczyli. Pacjenci korzystający z programów stacjonarnych najczęściej byli mężczyznami, mieli dość różnorodne doświadczenia w zakresie doboru narkotyków, częściej mieli przeszłość kryminalną i intensywne stosowanie alkoholu przed leczeniem. Pacjenci programów ambulatoryjnych, w których nie stosowano środków farmakologicznych, byli najczęściej biali, byli lepiej wykształceni i charakteryzowali się różnorodnymi wzorcami nadużywania środków.

Przedstawiona analiza wskazuje na to, że różne grupy pacjentów wykazują różne potrzeby w zakresie leczenia. Epidemia AIDS dyktuje również potrzebę szczególnego nacisku na efektywne leczenie narkomanii dożylniej.

Rozdział piąty omawia skuteczność programu leczniczego, jeżeli chodzi o stosowanie narkomanii. W poprzednim programie (DARP) stwierdzono, że u chorych, którzy rozpoczęli leczenie w latach 1969-1974 uzyskiwano istotne zmniejszenie stosowania leków w procesie leczenia oraz poprawa pozostawała po zaprzestaniu leczenia. Jak wspomniano, tylko stosowanie alkoholu i marihuany wzrastało u pacjentów po leczeniu. Katamneza 12-letnia pacjentów programu DARP wykazała, że u narkomanów, którzy zmniejszyli stosowanie narkotyków po 6 latach od początku leczenia poprawa utrzymywała się również po 12 latach.

W ocenie wyników leczenia brano pod uwagę wskaźnik leczenia, stosowanie środków, wskaźnik abstynencji oraz wskaźnik poprawy. Od lat pięćdziesiątych głównym celem leczenia było leczenie uzależnienia od opiatów, szczególnie od heroiny. Wprawdzie w latach siedemdziesiątych narosły problemy z kokainą, marihuaną oraz innymi środkami, leczenie narkomanii heroinowej pozostaje nadal głównym celem programów leczniczych finansowanych ze środków państwowych. W tym zakresie osiągnięto pewną poprawę. I tak badania wykazały, że w roku 1976 wśród narkomanów 71 % stanowili narkomani heroinowi. W roku 1981 odsetek ten spadł do 36 %. Wśród pacjentów omawianych programów nastąpił również znaczny spadek rozpowszechnienia osób biorących heroinę w czasie leczenia i po nim. Wśród tych, którzy uczestniczyli w procesie leczenia, co najmniej 3 miesiące 63,5 % podejmujących leczenie metadonowe, 31 % podejmujących leczenie stacjonarne oraz około 9 % leczenie ambulatoryjne, niemetadonowe, pobierało regularnie heroinę. W 3 do 5 lat po leczeniu te dane wynosiły dla pacjentów programu metadonowego 17,5 %, dla pacjentów stacjonarnych 12 %, a dla pacjentów ambulatoryjnych niemetadonowych 5 %.

Jak wspomniano, w latach siedemdziesiątych nastąpił wyraźny wzrost użycia kokainy wśród pacjentów programu metadonowego, narkomani kokainowi stanowili około 26 %; wśród pacjentów leczonych stacjonarnie - ok. 28 %; wśród leczonych ambulatoryjnie niemetadonowo ok. 13 %. U wszystkich typów pacjentów obniżyło się użycie kokainy o połowę.

W książce podaje się również dane dotyczące zmniejszenia stosowania innych środków psychotropowych, marihuany i narkomanii wielorakiej. W roku przed przyjęciem od 65 do 70 % pacjentów

przyjmowało leki dożylnie. Po leczeniu odsetek ten obniżył się od 25 do 30 %.

Rozdział szósty poświęcony jest omówieniu stylów życia pacjentów. Wiele miejsca poświęcono omówieniu przestępczości (spadek zwłaszcza wśród pacjentów leczonych stacjonarnie), zatrudnienia pełnoetatowego (wzrost największy w grupie ambulatoryjnych programów niemetadonowych), picia intensywnego (w zasadzie bez zmian), wskaźników samobójstw (znaczny spadek). W podsumowaniu rozdziału autorzy podkreślali, że kontynuacja picia intensywnego może być istotnym czynnikiem pogarszającym prognozę i prowadzącym do nawrotu.

Rozdział siódmy zawiera próbę analizy ekonomicznej leczenia narkomanów. Uzyskane wyniki wskazują na to, że leczenie, a zwłaszcza długotrwałe leczenie, wpływa na zmniejszenie rozmaitych kosztów ponoszonych przez całe społeczeństwo oraz niezależną jego część, zarówno z punktu widzenia zmniejszenia kosztów na wydatki lecznicze, pomoc społeczną, jak i ze względu na mniejszą liczbę przestępstw. Z tego punktu widzenia wskazana jest intensyfikacja wysiłków do przedłużania kursów leczenia.

Rozdział ostatni stanowi próbę wyliczenia zadań stojących przed systemem leczenia narkomanów oraz środków niezbędnych dla usprawnienia tego systemu. Proponowane wnioski uwzględniają zarówno propozycje lecznicze, jak i organizacyjne oraz potrzebę dalszych badań w tej dziedzinie.

W sumie recenzowana książka zawiera mnóstwo informacji dotyczących stosowanego leczenia oraz jego rezultatów i jest niezwykle istotnym źródłem informacji dla każdego, zarówno interesującego się procesem lecznictwa odwykowego, jak i społecznymi skutkami narkomanii.